Aleksandr Soljenițîn

Prelegere ținută la înmânarea Premiului Nobel

Prelegere ținută la înmânarea Premiului Nobel pentru Literatură 1970[1]

1

Precum acel sălbatic nedumerit care a ridicat – un obiect ciudat adus de ocean? – ceva dezgropat de nisipuri? – sau un obiect misterios căzut din cer? – având o formă complicată acesta mai întâi strălucește ușor iar apoi cu o lumină intensă. Așa cum îl întoarce pe o parte și pe alta, îl răsucește, încercând să decopere la ce să-l folosească, încercând să-i găsească vreo întrebuințare lumească pe care să o înțeleagă, neimaginându-și vreodată funcția lui superioară.

La fel și noi, ținând Arta în mâini, ne considerăm cu încredere ai fi stăpâni; o îndrumăm cu îndrăzneală, o reînnoim, o reformăm și o manifestăm; o vindem pentru bani, o folosim pentru a-i mulțumi pe cei aflați la putere; apelăm la ea la un moment dat pentru divertisment – ajungând până la muzică pop și cluburi de noapte, iar în alt moment – apucând cea mai apropiată armă, dop de plută sau bâtă – pentru nevoile trecătoare ale politicii și scopuri sociale obtuze. Dar arta nu se lasă pângărită de eforturile noastre, nici nu se îndepărtează de la adevărata sa natură, dar cu fiecare prilej și cu fiecare utilizare ea ne oferă o parte din lumina sa ascunsă.

Dar vom înțelege vreodată în întregime acea lumină? Cine va îndrăzni să spună ca a DEFINIT Arta, că i-a enumerat toate fațetele? Probabil a fost odată ca niciodată cineva care a înțeles și ne-a spus, dar nu am putut rămâne mulțumiți cu atât pentru mult timp; am ascultat-o, am neglijat-o și am aruncat-o în lume iar apoi, grăbindu-ne ca întotdeauna să schimbăm chiar și ce-i mai bun – doar pentru ceva nou! Iar când ni se spune din nou vechiul adevăr, nici măcar nu ne vom aminti că l-am avut vreodată.

Un artist se vede pe el drept creator a unei lumi spirituale independente; el ia asupra sa sarcina de a crea acestă lume, de a o popula și de a-și lua responsabilitatea atotcuprinzătoare asupra ei; dar acesta cedează sub ea, pentru că un geniu muritor nu e capabil de a suporta o asemenea povară. Așa cum omul în general, declarându-se centrul existenței, nu a reușit în crearea unui sistem spiritual echilibrat. Iar dacă îl copleșește necazul dă vina pe dezarmonia eternă a lumii, pe complexitatea contemporană a sufletului destrămat, sau pe prostia publicului.

Alt artist, recunoscând o putere superioară, muncește cu bucurie ca un ucenic modest sub Raiul Lui Dumnezeu; apoi răspunderea sa pentru tot ceea ce este scris sau desenat, pentru sufletele care îi observă munca, este în orice caz mai exigentă ca niciodată. Dar, în schimb, nu el este cel care a creat această lume, nu e cel care o dirijează, nu există nici un dubiu în legătură cu întemeierea ei; artistul trebuie să fie pur și simplu mai vigilent decât alții asupra armoniei lumii, asupra frumuseții și urâțeniei contribuției umane asupra acesteia, și să comunice acest lucru imediat seamănului său. Iar în necaz, chiar și în străfundurile existenței – în sărăcie, în închisoare, în boală – simțul său de armonie statornică nu îl abandonează niciodată.

Dar toată iraționalitatea artei, spirele sale orbitoare, descoperirile sale imprevizibile, influența sa cutremurătoare asupra ființelor umane – sunt prea încărcate cu magie pentru a fi

epuizate de viziunea acestui artist asupra lumii, de concepția sa artistică sau de munca degetelor sale nevrednice.

Arheologii încă nu au descoperit stadii ale existenței umane atât de îndepărtate încât ele să nu fi avut artă. Încă din răsăriturile timpurii ale umanității am primit-o din Mâini pentru care eram prea simpli pentru a le desluși. Eram prea simpli pentru a întreba: CU CE SCOP ni s-a dat acest dar? Ce trebuie să facem cu el?

Se înșelaseră, și se vor înșela mereu, cei care profețesc că arta se va dezinterga, că va dura mai mult decât formele sale și va muri. Noi suntem cei care vor muri – arta va rămâne. Vom înțelege oare chiar și în ziua distrugerii noastre, toate fațetele și posibilitățile sale?

Nu toate își iau asupra lor un nume. Unele lucruri duc dincolo de cuvinte. Arta înflăcărează până și un suflet rece și întunecat spre o experiență spirituală superioară. Prin artă suntem uneori vizitați – în mod neclar și scurt – de revelații ce nu pot fi produse de gândirea rațională.

Precum acea oglindă micuță din basme: uită-te în ea și vei vedea – nu pe tine – ci pentru o clipă, Inaccesibilul, unde nici un om nu poate merge, nu poate zbura. Doar sufletul oferă un oftat ...

2

Într-o zi Dostoievski a lansat enigmatica remarcă: „Frumusețea va salva lumea". Ce fel de afirmație e asta? De mult timp am considerat-o ca fiind simple cuvinte. Cum poate fi posibil așa ceva? Când a salvat vreodată frumusețea pe cineva de vreo ceva de-a lungul istoriei însetate de sânge? A înnobilat, a înălțat, da – dar pe cine a salvat?

Există totuși o anumită particularitate a esenței frumuseții, o particularitate a statutului artei: și anume, gradul de convingere al unei lucrări de artă adevărate este complet irefutabil și obligă până și o fire ostilă să cedeze. Se poate alcătui un discurs politic ce la exterior pare fluent și elegant, un articol ambițios, un program social sau un sistem filosofic pe baza unei greșeli și a unei minciuni. Ceea ce este ascuns, denaturat, nu va deveni imediat evident.

Apoi un discurs contradictoriu, un articol, o programă, o filozofie construită diferit raliază în opoziție - și toate la fel de elegant și fluent și funcționează din nou. De aceea astfel de lucruri sunt și nu sunt de încredere.

Este de prisos a reitera ceea ce nu ajunge la suflet.

Dar o lucrare de artă își poartă în ea propria sa verificare: concepții care sunt inventate sau forțate nu rezistă la a fi portretizate în imagini, toate se prăbușesc, par bolnăvicioase și palide, nu conving pe nimeni. Dar acele opere de artă care au scos la iveală adevărul și ni l-au prezentat ca pe o forță vie – ne cuprind, ne constrăng, iar nimeni niciodată, nici măcar în vremurile ce vor urma, nu va veni să le combată.

Deci probabil acea treime antică a Adevărului, Bunătății și Frumuseții nu e doar o formulă goală și învechită așa cum am crezut în zilele tinereții noastre încrezătoare și materialiste? Dacă vârfurile acestor trei copaci converg, așa cum au susținut învățații, dar tulpinile prea zgomotoase și nemijlocite ale Adevărului și Bunătății sunt zdrobite, tăiate, nelăsate să treacă – atunci poate trunchiurile fantastice, imprevizibile și neașteptate ale Frumuseții vor trece și se vor avânta SPRE EXACT ACELAȘI LOC, iar făcând astfel va satisface rolul a toate trei?

În acest caz remarca lui Dostoevki, „Frumusețea va salva lumea” nu a fost o propoziție neatentă ci o profeție? Până la urmă LUI i-a fost dat să vadă multe, un om extraordinar de luminat.

Iar în acest caz arta, literatura vor putea ajuta întradevăr astăzi lumea?

Este micul discernământ pe care am reușit să-l dobândesc dea lungul anilor în această privință și pe care voi încerca să îl aștern astăzi aici în fața dumneavoastră.

3

Pentru a urca pe acest podium de pe care se citește discursul Nobel, un podium oferit de departe oricărui scriitor şi doar o dată în viaţă, am urcat nu doar trei sau patru trepte paliative, ci sute şi chiar mii de trepte de nezdruncinat, abrupte, înghețate, ducând afară din întuneric şi frig unde mi-a fost dat să supraviețuiesc, în timp ce alții – probabil mai înzestrați și mai puternici decât mine – au pierit. Dintre ei am întâlnit doar câțiva pe Arhipelagul GULAG eu însumi, sfărâmat în multitudinea sa fragmentară de insule; iar sub piatra de moară de incertitudine şi neîncredere nu am vorbit cu toți, de unii doar am auzit, de alții totuși doar am presupus. Cei care au căzut în acel abis purtând deja un renume literar măcar sunt cunoscuți, dar câți nu au fost recunoscuți niciodată, nu au fost pomeniți în public nici măcar o dată? Iar realmente nimeni nu a reușit să se întoarcă. O întregă literatură națională a rămas aruncată acolo în uitare nu doar fără mormânt ci fără lenjerie măcar, goală, cu un număr etichetat pe degetul ei de la picior. Literatura rusă nu a încetat nici o clipă, dar din afară arăta ca un tărâm pustiu! Unde putea să fi crescut o pădure liniștită, rămâneau, după toate defrișările, doi sau trei copaci trecuți cu vederea.

Iar cum mă aflu astăzi aici, însoțit de spiritele celor căzuți, cu capul aplecat îi las pe alții, care au fost cândva demni, să treacă în fața mea spre acest loc, stând aici, cum pot eu să ghicesc și să exprim ce ar fi dorit EI să spună?

Această obligație ne apasă de mult, iar noi am înțeles-o.Citându-l pe Vladimir Solov’ev:

Până şi în lanțuri noi înşine trebuie să încheiem

Acel cerc pe care zeii l-au trasat pentru noi.

Adesea, în neliniștile dureroase ale lagărului, într-o coloană de prizonieri, când șiruri de felinare străpungeau întunecimea gerului de seară, izvorau în noi cuvintele pe care am vrea să le strigăm lumii, dacă întreaga lume ar putea auzi pe vreunul dintre noi. Părea atât de clar atunci: ce va spune ambasadorul nostru izbăvitor şi cum ar răspunde lumea imediat cu al ei comentariu. Orizontul nostru cuprindea destul de limpede atât lucruri fizice şi mișcări spirituale, şi nu vedea nici un dezechilibru în lumea unită. Aceste idei nu au venit din cărți, nici nu au fost importate de dragul coerenței. S-au format în conversații cu oameni acum decedați, în celule și prin incendii forestiere, au fost testați împotriva ACELEI vieți, au ieșit din ACEA existență.

Când presiunea exterioară a scăzut în sfârşit puțin, orizontul meu şi al nostru s-a extins iar treptat, deşi printr-o mică fisură, am văzut şi am cunoscut „întreaga lume”. Iar spre uimirea noastră lumea întreagă nu era deloc aşa cum ne aşteptasem, cum sperasem; adică o lume trăind nu „din aia”, o lume ce ducea „nu acolo”, o lumea care ar putea exclama la văzul unei mlaştini tulbure, „ce

băltuță minunată!”, la obezi din beton, „ce colier splendid!”; în schimb o lume unde unii varsă lacrimi neconsolate iar alții dansează la o comedie muzicală.

Cum s-a putut întâmpla așa ceva? De ce se mărește prăpastia? Am fost nepăsatori? A fost lumea nepăsătoare? Sau o fi din cauza diferențelor de limbă? De ce nu-și pot oamenii auzi glasul fiecăruia? Cuvintele încetează a mai rosti și fug precum apa – fără gust, culoare, miros. Fară urmă.

Cum am ajuns a întelege asta, așa s-a schimbat dea lungul anilor și din nou sa schimbat structura, conținutul și tonul posibilului meu discurs. Discursul pe care îl țin astăzi.

Are puține lucruri în comun cu planul său inițial, conceput în serile geroase din lagăr.

4

De dinainte de istorie omul a fost făcut în așa fel încât visiunea sa asupra lumii, atâta timp cât nu a fost întipărită prin hipnoză, motivațiile și scara sa de valori, acțiunile și intențiile sale să fie determinate de experiența sa de viață personală și de grup. Cum spune proverbul rusesc, „Nu-l crede pe fratele tău, crede în ochiul tău strâmb.” Iar aceasta este cea mai solidă bază pentru o întelegere a lumii înconjurătoare și a conduitei umane din interiorul ei. Iar în timpul epocilor lungi când lumea noastră stă întinsă în mister și sălbăticie, înainte să fi devenit invadată treptat de mijloace de comunicare, înainte să fi fost transformată într-o singură masă ce pulsează convulsiv – oamenii, bazându-se pe experiență, conduceau fără probleme în spațiile lor limitate, în comunitățile lor, în societățile lor, iar în final asupra teritoriilor lor naționale. În acel timp era posibil ca indivizii umani să perceapă și să accepte o scară generală de valori, să distingă între ce e considerat normal, incredibil, crud și ce se află dincolo de limitele răutății; ce este onestitatea, înșelăciunea. Iar deși popoarele răsfirate duceau vieți extrem de diferite iar valorile lor sociale erau adesea în mod surprinzător în dezacord, așa cum sistemele lor de greutăți și măsurători nu erau în acord, totuși aceste discrepanțe surprindeau doar călătorii ocazionali, erau relatate în jurnale sub numele de minuni și nu purtau nici un pericol umanității care încă nu se unificase.

Dar acum, dea lungul ultimelor câteva decenii, în mod imperceptibil, dintr-o dată, omenirea a devenit una singură – în mod promițător și în mod periculos – astfel încât comoțiile și inflamațiile uneia dintre părțile sale sunt aproape instantaneu transmise celorlalte, uneori neavând nici un fel de imunitate necesară. Umanitatea a devenit una singură, dar nu una statornică așa cum obișnuiau să fie comunitățile sau chiar națiunile; nu una unită prin ani de experiență reciprocă, nici prin posedarea unui singur ochi, cu afecțiune numit strâmb, încă nici printr-o limbă nativă și comună, ci, depășind toate barierele, prin transmisiune și tipăritură internațională. O avalanșă de evenimente se coboară asupra noastră – într-un minut, jumătate de lume aude furorile lor. Dar rigla de un iard cu care se măsoară acele evenimente și se evaluează în concordanță cu legile părților nefamiliare ale lumii – aceasta nu e și nu poate fi transmisă prin unde sonore și coloane de ziar. Pentru că acele măsurători au fost maturizate și asimilate de-a lungul a prea multor ani de condiții prea specifice în țări și societăți individuale; nu pot fi schimbate în aer. În diferitele părți ale lumii oamenii își aplică propriile valori obținute din greu asupra evenimentelor și judecă cu încăpățânare, încredere, doar după propria lor scară de valori și niciodată după a oricărui altcuiva.

Iar dacă nu sunt multe astfel de scări de valori diferite în lume, sunt măcar câteva; una pentru a evalua evenimente apropiate, alta pentru evenimente îndepărtate; societăți care

îmbătrânesc posed o scară, societățile tinere alta; oamenii nefericiți una, oamenii de succes alta. Scările de valori divergente țipă în discordanță, ne orbesc și zăpăcesc iar pentru a nu durea ne ferim de toate celelalte valori, ca și cum ar fi nebunie, ca și cum ar fi o iluzie și judecăm întrega lume cu încredere după propriile noastre valori de acasă. De aceea luăm drept mai mare, mai dureros și mai puțin suportabil nu dezastrul care este defapt mai mare, mai dureros și mai puțin suportabil ci cel care este mai aproape de noi. Tot ceea ce este mai îndepărtat, ce nu amenință chiar astăzi să ne invadeze pragul – cu toate gemetele, plânsetele înăbușite, viețile sale distruse, chiar dacă implică milioane de victime – asta considerăm per total a fi perfect suportabil și de mărimi tolerabile.

Într-o parte a lumii, nu cu mult timp în urmă, sub persecuții nu inferioare celor ale romanilor antici, sute de mii de creștini tăcuți și-au dat viețile pentru credința lor în Dumnezeu. În cealaltă emisferă un anume nebun,(și fără îndoială nu e singur), se grăbește dea lungul oceanului pentru a ne MÂNTUI de religie – cu o împunsătură de oțel în marele preot! El a calculat pentru fiecare dintre noi după propria sa scară de valori!

Ceea ce de la distanță, după o anumită scară de valori, arată ca libertate înfloritoare și demnă de invidiat, de aproape și după alte valori, e simțită ca fiind o constrângerere enervantă ce strigă pentru a fi răsturnate autobuze. Ceea ce într-o parte a lumii poate reprezenta un vis de prosperitate incredibilă, în alta are efectul exasperant de exploatare sălbatică care cere imediat grevă. Sunt diferite scări de valori pentru catastrofe naturale: un potop râvnind două sute de mii de vieți pare mai puțin semnificativ decât accidentul nostru local. Sunt diferite scări de valori pentru insultele personale: uneori chiar și un zâmbet ironic sau un gest alungător e umilitor, în timp ce pentru alții bătăi crude sunt iertate ca pe o glumă nefericită. Sunt diferite scări de valori pentru pedeapsă și răutate: după una, o lună de arest, exilare în țară sau celule de izolare unde ești hrănit pâine și lapte, distruge imaginația și umple coloanele de ziar cu furie. În timp ce după alta, sentințe de închisoare de douăzeci și cinci de ani, celule de izolare unde pereții sunt acoperiți de gheață și deținuții sunt despuiați de lenjerie, azile de nebuni pentru cei normali și nenumărați oameni de neînțeles care pentru nu știu ce motiv anume vor continua să fugă, împușcați la granițe – toate acestea sunt obișnuite și acceptate. În timp ce în mod special mintea este liniștită în legătură cu partea exotică a lumii despre care nu știm practic nimic, de unde nu primim nici măcar vești despre evenimente, doar lucruri neînsemnate, bănuiri învechite a câțiva corespondenți.

Totuși nu putem imputa viziunea umană pentru această dualitate, pentru această lipsă de înțelegere uluitoare a durerii îndepărtate a altui om, omul e pur și simplu făcut astfel. Dar pentru întreaga umanitate, comprimată într-o singură masă, asemenea incomprehensiune reciprocă prezintă riscul distrugerii iminente și violente. O lume, o umanitate nu poate exista în fața a șase, patru sau chiar două scări de valori: vom fi sfâșiați de către această nepotrivire a cadenței, această nepotrivire a vibrațiilor.

Un om cu două inimi nu este făcut pentru această lume, nici nu vom putea trăi unul lângă altul pe un singur Pământ.

5

Dar cine și cum va co-ordona aceste scări de valori? Cine va crea pentru umanitate un sistem de interpretare valid pentru faptele bune și rele, pentru cele insuportabile și cele suportabile așa cum

sunt ele diferențiate în ziua de azi? Cine va clarifica pentru umanitate ceea ce este cu adevărat grav și intolerabil și ceea ce doar irită pe plan local? Cine va îndruma furia spre ceea ce este mai îngrozitor și nu spre ceea ce este mai aproape? Cine va reuși în transmiterea unei astfel de înțelegeri dincolo de limitele propriei sale experiențe umane? Cine ar putea reuși în a lăsa ca amprentă asupra unei creaturi umane bigote și încăpățânate, durerea și bucuria îndepărtată a celorlalți, o înțelegere a proporțiilor și decepțiilor pe care nu le-a trăit niciodată el însuși? Propagandă, constrângere, dovadă științifică – toate sunt inutile. Dar din fericire există cale pe această lume! Acea cale este arta. Acea cale este literatura.

Ele pot înfăptui un miracol: pot depăși însușirea dăunătoare a omului de a învăța doar din experiență personală astfel încât experiența altor oameni să treacă pe lângă el în zadar. De la om la om, în timp ce își termină scurtul răstimp pe Pământ, arta transferă întreaga greutate a unei experiențe de viață neobișnuite, cu toate poverile, nuanțele, energia sa vitală; ea recrează în carne și oase o experiență necunoscută și ne permite să o păstrăm ca fiind a noastră.

Iar mai mult decât atât, mult mai mult; atât țări cât și continente întregi repetă greșelile unul altuia în intervale de timp ce pot atinge secole. Apoi ai crede că totul ar fi atât de evident! Dar nu; ceea ce unele națiuni au trăit deja, au considerat și au respins, e dintr-o dată decoperit de alții ca fiind ultima noutate. Iar aici singurul înlocuitor pentru o experiență prin care noi înșine nu am trecut niciodată este din nou arta, literatura. Ele posedă un talent minunat: dincolo de diferențele de limbaj, obiceiuri, structură socială, pot transmite experiența de viață a unei întregi națiuni asupra alteia. Unei națiuni fără experiență îi pot transmite un necaz național sever ce a durat mai multe decenii, cruțând în cel mai bun caz o națiune întreagă de o traiectorie inutilă, eronată sau chiar dezastroasă astfel scurtând șerpuirile istoriei umane.

Această însușire măreață și nobilă a artei este cea pe care o evoc eu astăzi cu necesitate la adresa dumneavoastră de pe podiumul Nobel.

Iar literatura transmite experiență comprimată incontestabilă și în altă direcție foarte importantă; mai exact de la o generație la alta. Astfel devine memoria vie a națiunii. Astfel păstrează și aprinde în ea însăși flacăra istoriei sale epuizate, într-o formă care este în siguranță împotriva denaturării și a calomniei. În acest fel literatura, împreună cu limba, protejează sufletul națiunii.

(Nu demult era la modă să vorbești despre nivelarea națiunilor, despre dispariția a diferite rase într-un creuzet de civilizație contemporană. Nu sunt de acord cu această părere, dar discutarea ei este o chestiune diferită. Aici este bine să spunem pur și simplu că dispariția națiunilor ne-ar fi sărăcit la fel de mult ca și când toți oamenii ar fi devenit la fel, cu o singură personalitate și un singur chip. Națiunile sunt bogăția umanității, personalitățile sale colective; cea mai mică dintre ele poartă culorile sale speciale și deține în interiorul ei o fațetă specială de intenție divină.)

Dar vai și amar de acea națiune a cărei literatură este perturbată de intervenția puterii. Pentru că aceea nu este doar o încălcare a „libertății de tipărire”, este oprirea inimii națiunii, o ciopârțire în bucățele a memoriei acesteia. Națiunea încetează a mai fi conștientă de ea însăși, este privată de unitatea sa spirituală și în ciuda unei limbi presupus comune, compatrioții încetează dintr-o dată din a se mai înțelege unul cu altul. Generații tăcute îmbătrânesc și mor fără să fi vorbit vreodată despre condiția lor, fie între ei fie cu urmașii lor. Când scriitori precum Achmatova și Zamjatin – îngropați de vii dea lungul vieții lor – sunt condamnați să creeze în liniște până ce mor, ne auzind

niciodată ecoul cuvintelor scrise de ei, atunci aceasta nu este doar tragedia lor personală, ci o durere pentru întreaga națiune, un pericol pentru întreaga națiune.

Mai mult decât atât, în unele cazuri – când drept rezultat al unei astfel de tăceri întreaga istorie încetează a mai fi înțeleasă în totalitatea ei – este un pericol pentru întreaga umanitate.

6

În vremuri și în țări diferite au luat naștere dezbateri aprinse, furioase și splendide în ceea ce privește faptul că arta și artistul ar trebui să fie liberi să trăiască pe cont propriu, sau că ar trebui să fie mereu conștienți de datoriile lor față de societate și să o slujească fie și într-un mod lipsit de prejudecăți. Pentru mine nu este nici o problemă, dar mă voi abține de la a aduce din nou suita de argumente. Una dintre cele mai splendide cuvântări pe acest subiect a fost defapt discursul Nobel al lui Albert Camus și voi fi de acord cu bucurie cu concluziile sale. Întradevăr literatura rusă a manifestat de câteva decenii o inclinație spre a nu deveni prea prierdută în contemplație de sine, să nu fluture prea frivol. Nu îmi este rușine să continui această tradiție cât pot eu de bine. Literatura rusă este obișnuită de ceva timp cu noțiunile că un scriitor poate face multe în societatea sa și că este de datoria sa a face astfel.

Să nu încălcăm DREPTUL artistului de a exprima în mod exclusiv propriile sale experiențe și introspecții, neglijând tot ce se întâmplă în lumea mai îndepărtată . Să nu-i PRETINDEM artistului, ci – să-i imputem, să-l rugăm,îndemnăm și ispitim – asta am putea avea voie să facem. Până la urmă, își dezvoltă doar parțial acest talent el însuși; cea mai mare parte din el este suflat asupra sa la naștere ca un produs finit iar darul talentului impune responsabilitate asupra voinței sale. Să presupunem că artistul nu DATOREAZĂ nimic nimănui: totuși este dureros să vezi cum, retrăgându-se în lumile pe care și le-a făcut singur sau în spațiile capriciilor sale POATE ceda lumea reală pe mâinile oamenilor ce sunt fie mercantili, fie fără valoare, fie nebuni.

Secolul nostru Douăzeci s-a dovedit a fi mai crud decât secolele precedente iar primii cincizeci de ani nu i-au șters toate ororile. Lumea noastră este ruptă în bucăți de către aceleași sentimente neandertaliene de lăcomie, invidie, lipsă de control, ostilitate reciprocă care au luat din mers pseudonime respectabile cum ar fi lupta de clasă, conflict rasial, luptă a maselor, dispute de sindicat. Refuzul primitiv de a accepta un compromis a fost transformat într-un principiu teoretic și este considerat virtutea corectitudinii. Acesta pretinde milioane de sacrificii în războaie civile fără întrerupere, impune în sufletele noastre că nu există așa ceva precum conceptele imuabile și universale de bunătate și justiție, că toate sunt schimbătoare și inconstante. Deci prin urmare apare regula – fă întotdeauna ce este mai avantajos pentru partea ta. Oricare grup cu experiență vede mai degrabă o oportunitate convenabilă de a RUPE O BUCATĂ, chiar dacă o fi nemeritată, chiar dacă o fi inutilă, atunci o rupe atunci și acolo indiferent dacă întreaga societate se prăbușește. Văzută din afară, abundența de agitații ale societății occidentale se apropie de acel punct dincolo de care sistemul devine metastabil și trebuie să cedeze. Violența, din ce în ce mai puțin jenată de limitele impuse de secole de legalitate, pășește victorioasă și fără rușine de-a lungul întregii lumi, nepăsătoare că infertilitatea ei a fost demonstrată și dovedită de multe ori de-a lungul istoriei. În plus, nu este simpla putere crudă cea care triumfă peste hotare ci exultanta sa justificare. Lumea este inundată de convingerea nerușinată că puterea poate face orice, justiția nimic. DEMONII lui Dostoevski – aparent o fantezie provincială de coșmar a secolului trecut – se târăsc prin fața ochilor

noștri de-a curmezișul întregii lumi, infestând țări unde nu puteau fi nici măcar închipuiți; iar prin jafurile, răpirile, exploziile și incendiile ultimilor ani ei își anunță determinarea de a zgudui și distruge civilizația! Și s-ar putea foarte bine să reușească. Tinerii, la o vârstă în care încă nu au nici o experiență în afară de cea sexuală, când încă nu au trecut prin ani de suferință personală și înțelegere personală, repetă jubilant gafele noastre rusești depravate ale Secolului Nouăsprezece sub impresia că descoperă ceva nou. Ei aclamă ultima nenorocită de degradare din parte Gărzilor Roșii Chineze ca pe un exemplu fericit. În lipsa superficială a înțelegerii esenței străvechi a umanității, în încrederea naivă a inimilor fără experiență ei țipă: lăsați-ne să-i îndepărtăm pe ACEI opresori cruzi, lacomi, guverne, iar cei noi (noi înșine!), având puse deoparte grenade și arme, vor fi juști și înțelegători. Departe de a fi așa! . . . Dar dintre cei care au trăit mai mult și înțeleg, cei care s-ar putea opune acestor tineri – mulți nu îndrăznesc să se opună, chiar se dau bine pe lângă orice nu pare „conservator". Alt fenomen rusesc al Secolului Nouăsprezece pe care Dostoievski l-a numit SCLAVIE CAPRICIILOR PROGRESISTE.

Spiritul Műnchen-ului nu s-a retras în trecut în nici un fel; nu a fost doar o scurtă întâmplare. Chiar îndrăznesc să spun că spiritul Műnchen-ului triumfă în Secolul Douăzeci. Sfioasa lume civilizată nu a găsit nimic cu care să se opună atacului violent al unei renașteri neașteptate a cruzimii fățișe, în afară de îngăduințe și zâmbete. Spiritul Műnchen-ului este o boală a voinței persoanelor de succes, este starea cotidiană a celor care au cedat setei după prosperitate cu orice preț și bunăstării materiale ca țel principal al existenței pământești. Astfel de oameni - și sunt mulți în lumea de astăzi – aleg pasivitatea și refugiul, doar ca viața lor obișnuită să se mai poată târâi puțin, pentru a nu călca astăzi peste pragul greutății – iar mâine, veți vedea, toate vor fi bine. (Dar nu va fi niciodată bine! Prețul lașității va fi doar răutate; vom culege curaj și victorie doar când vom îndrăzni să facem sacrificii.)

Mai mult decât atât, suntem amenințați de distrugere prin faptul că lumii comprimate și încordate fizic nu i se permite a se amesteca din punct de vedere spiritual; particulele de cunoaștere și înțelegere nu au voie să treacă dintr-o parte în cealaltă. Acest lucru prezintă un pericol de nestăpânit: REPRIMAREA DE INFORMAȚII dintre regiunile planetei. Știința modernă știe că o reprimare de informații duce la entropie și distrugere totală. Reprimarea de informații face iluzorii semnăturile și acordurile internaționale; într-o zonă izolată nu te costă nimic a reinterpreta orice acord, și mai simplu – a-l uita, ca și cum nu ar fi existat defapt. (Orwell a înțeles acest lucru în cel mai înalt grad.) O zonă izolată este, cum să spun, populată nu de locuitori ai Pământului ci de un corp expediționar de pe Marte; cetățenii nu știu nimic versat despre restul Pământului și sunt pregătiți a merge și a-l călca în picioare în convingerea sfântă că au venit ca „eliberatori".

În urmă cu un sfert de secol, în marile speranțe ale omenirii, a luat naștere Organizația Națiunilor Unite. Dar din păcate, într-o lume imorală și aceasta a ajuns a fi imorală. Nu este o Organizație a Națiunilor Unite ci o Organizație a Guvernelor Unite unde toate guvernele stau pe picior de egalitate; cele care sunt alese liber, cele impuse cu forța și cele care au preluat puterea cu arme. Bazându-se pe părtinirea mercantilă a majorității, ONU apără cu grijă libertatea unor națiuni și neglijează libertatea altora. Ca rezultat al unui vot obedient aceasta a refuzat a întreprinde investigarea recursurilor personale – vaietele, țipetele și implorările a simpli OAMENI DE RÂND – o pradă nu destul de mare pentru o organizație atât de măreață. ONU nu a depus nici un efort de a face Declarația Drepturilor Omului, cel mai bun document al său în douăzeci și cinci de ani, într-o condiție OBLIGATORIE pusă în fața calității de membru a guvernelor. Astfel a trădat acei oameni umili înspre voința guvernelor pe care nu ei le-au ales.

S-ar părea că înfățișarea lumii contemporane se sprijină doar în mâinile oamenilor de știință; toate demersurile tehnice ale umanității sunt hotărâte de ei. S-ar părea că îndrumarea lumii ar trebui să depindă întocmai de bunăvoința internațională a savanților și nu a politicienilor. Cu atât mai mult cu cât exemplul celor puțini arată cât de mult s-ar putea realiza de-ar fi să lucreze împreună. Dar nu; savanții nu au manifestat nici o tentativă clară de a deveni o importantă putere activă și independentă a umanității. Irosesc congrese întregi în a repudia suferințele altora; preferă a sta adăpostiți în limitele științei. Același spirit al Műnchen-ului și-a întins aripile sale debilitante asupra lor.

Care este atunci locul și rolul scriitorului în această lume scindată, dinamică și nemiloasă ce se află la limita celor zece nimiciri ale sale? Până la urmă nu avem nimic de-a face cu lansarea de rachete, nici măcar nu împingem cea mai amărâtă dintre roabe, suntem întradevăr disprețuiți de către cei care respectă doar puterea materială. Nu e normal nici pentru noi a păși înapoi, a pierde credința în statornicia bunătății, în indivizibilitatea adevărului și pur și simplu să împărtășim lumii observațiile noastre aspre și imparțiale: cum umanitatea a devenit coruptă fără speranță, cum au degenerat oamenii și cât este de greu pentru puținele suflete cultivate și admirabile să trăiască în mijlocul lor?

Dar nici măcar nu am recurs la acest refugiu. Oricine a îmbrățișat o dată CUVÂNTUL nu-l va mai putea ocoli vreodată; un scriitor nu este judecătorul imparțial al compatrioților și contemporanilor săi, el este un complice la tot răul comis în ținutul său natal sau de către compatrioții săi. Dacă tancurile patriei sale au inundat cu sânge asfaltul unei capitale străine atunci petele maro s-au lovit de fața scriitorului pentru totdeauna. Iar dacă într-o noapte inevitabilă îi sufocă în somn Prietenul apropiat atunci palmele scriitorului poartă vânătăile de la acea frânghie. Iar dacă tinerii săi concetățeni declară energic superioritatea depravării asupra muncii cinstite, dacă cedează în fața drogurilor sau capturează ostatici atunci mănia lor se amestecă cu suflul scriitorului.

Să avem noi cutezanța de a declara că nu suntem responsabili pentru scrijeliturile lumii de astăzi?

7

Totuși sunt încurajat de conștientizarea arzătoare a LITERATURII UNIVERSALE ca fiind un singur suflet enorm ce înlătură grijile și necazurile lumii noastre, deși este prezentat și perceput în mod diferit în fiecare dintre colțurile sale.

Pe lângă străvechile literaturi naționale a existat chiar și în epoci trecute concepția că literatura universală este o antologie care trece pe deasupra literaturilor naționale și că este suma totală a influențelor literare reciproce. Dar a avut loc o discontinuitate în timp: cititorii și scriitorii au cunoscut scriitori de alte limbi doar după o discontinuitate în timp, uneori aceasta durând secole, astfel încât influențele reciproce au fost deasemenea întârziate iar antologia de apogeuri literare naționale a fost dezvăluită doar în ochii urmașilor, nu a contemporanilor.

Dar astăzi, între scriitorii unei țări și scriitorii și cititorii alteia există o reciprocitate dacă nu instantanee atunci aproape instantanee.Văd acest lucru la mine. Acelea dintre cărțile mele care din păcate nu au fost tipărite în propria mea țară au găsit curând un public simțitor universal, în ciuda traducerilor grăbite și adesea proaste. Unii scriitori distinși din Occident cum ar fi Heinrich Böll au

întreprins analiza lor critică. Toți acești ultimi ani în care munca și libertatea mea nu s-au prăbușit, când în pofida legilor gravitaționale ele au atârnat suspendate în aer parcă pe NIMIC – pe tensiunea invizibilă și mută a unui strat public solidar; apoi a fost cu căldură reconfortantă și chiar într-un mod neașteptat pentru mine că am descoperit sprijinul adițional al frăției internaționale a scriitorilor. În ziua în care am împlinit cincizeci de ani am fost uimit să primesc felicitări din partea a scriitori occidentali bine cunoscuți. Nici o apăsare nu s-a lăsat asupra mea fără să treacă neobservată. În timpul săptămânilor primejdioase de excludere din Uniunea Scriitorilor, ZIDUL DE APĂRARE înaintat de către scriitorii remarcabili ai lumii m-a protejat de persecuții și mai grave; iar scriitorii și artiștii norvegieni mi-au pregătit cu ospitalitate un acoperiș deasupra capului, în cazul în care amenințarea mea de exil ar fi pusă în faptă. În sfârșit până și avansarea numelui meu pentru Premiul Nobel nu a fost făcută în țara în care scriu și trăiesc, ci de către Francois Mauriac și colegii săi. Iar mai târziu întregi uniuni naționale de scriitori și-au exprimat susținerea față de mine.

Astfel am înțeles și simțit că literatura universală nu mai este o antologie abstractă, nici o generalizare inventată de către istoricii literari; este mai degrabă un corp precis și un spirit comun, o unitate vie și sinceră ce reflectă unitatea crescândă a umanității. Granițele de state încă se fac stacojii, înfierbântate de fire electrice și rafale de foc automat; iar diferite ministere de afaceri interne tot cred că și literatura este o „afacere internă" ce intră sub jurisdicția lor; titlurile de ziar încă prezintă: „Nici un drept de a interveni în afacerile noastre interne!" În timp ce nu mai există AFACERI INTERNE pe Pământul nostru aglomerat! Iar singura salvare a omenirii stă în fiecare find interesat de toate; în oamenii din Orient fiind în mod fundamental preocupați de ce se crede în Occident, oamenii din Occident în mod fundamental preocupați cu ce se întâmplă în Orient. Iar literatura, ca unul dintre cele mai simțitoare și entuziaste instrumente ale ființei umane, a fost printre primele să adopte, să asimileze și să capteze acest sentiment al unei uniuni în creștere a umanității. Așa că mă întorc cu încredere spre literatura universală de astăzi – spre sute de prieteni pe care nu i-am întâlnit niciodată în carne și oase și pe care nu-i voi vedea niciodată.

Prieteni! Să încercăm să ajutăm dacă avem vreo valoare! Cine a constituit de dinainte de istorie forța unificatoare și nu separatoare în țările voastre sfâșiate de partide, mișcări, caste și grupuri discordante? Acolo se află în esență poziția scriitorilor: rostitori ai limbii lor natale – forța principală ce leagă națiunea, vocea propriului pământ pe care îl ocupă oamenii săi iar în cel mai bun caz ai spiritul lui național.

Cred că literaturii universale îi stă în putere să ajute umanitatea în aceste vremuri dificile ale sale, de a se vedea drept ceea ce este cu adevărat, nerezistând la îndoctrinările oamenilor cu diferite tendințe și a partidelor. Literaturii universale îi stă în putere să propage experiență comprimată de la o țară la alta ca noi să nu mai fim divizați și orbiți, ca diferitele scări de valori să poată fi făcute să cadă de acord, iar o națiune să învețe în mod corect și concis adevărata istorie a alteia cu asemenea putere de recunoaștere și conștientizare dureroasă ca și cum ar fi trecut și ea prin același lucru și astfel să poată fi cruțată de la a repeta aceleași greșeli nemiloase. Iar probabil sub astfel de condiții vom putea noi artiștii să cultivăm în noi un câmp vizual pentru a cuprinde ÎNTREAGA LUME: în centru observând, ca oricare altă ființă umană, ceea ce se află în apropiere, de la margine vom putea începe a contura ceea ce se întâmplă în restul lumii. Vom corela și vom constata proporții mondiale.

Iar cine, dacă nu scriitorii, sunt să judece – nu doar asupra guvernelor sale eșuate,(în unele state acesta este cel mai ușor mod de ați câștiga o pâine, ocupația oricărui om care nu este leneș), ci și asupra oamenilor înșiși în umilința lor fricoasă sau slăbiciune automulțumită? Cine să pronunțe sentințe asupra grabei sprintene ale tinereții și asupra tinerilor pirați ce-și flutură cuțitele?

Ni se va spune: ce ar putea face literatura împotriva atacului nemilos al violenței deschise? Dar să nu uităm că violența nu trăiește singură și nu este capabilă de a trăi singură: este întreținută neapărat cu falsitate. Intre ele se află o legătură naturală dintre cele mai intime și profunde. Violența își găsește singurul refugiu în falsitate, falsitatea singurul sprijin în violență. Orice om care a aclamat o dată violența ca fiind METODA sa trebuie să aleagă în mod inexorabil falsitatea drept PRINCIPIU. La origine violența acționează fățiș și chiar cu mândrie. Dar abia devine puternică, stabilită cu fermitate, că simte rarefierea aerului din jurul ei și nu poate continua să existe fără să coboare într-o ceață de minciuni, acoperindu-le cu vorbe dulci. Nu de fiecare dată,nu e neapărat nevoie,să te strângă de gât în mod fățiș, cel mai adesea cere de la supușii săi doar un jurământ de credință falsității, doar complicitate în falsitate.

Iar simplul pas al unui simplu om curajos este acela de a nu lua parte la falsitate, de a nu susține acțiuni greșite! Lasă ASTA să intre în lume, las-o chiar să domine lumea – dar fără ajutorul meu. Dar scriitorii și artiștii pot reuși mai multe: ei pot CUCERI FALSITATEA! În lupta cu falsitatea arta a câștigat mereu și câștigă mereu! În mod fățiș,incontestabil pentru toată lumea! Falsitatea poate rezista împotriva a multe lucruri în lumea asta, dar nu împotriva artei.

Abia va fi dispersată falsitatea că goliciunea violenței va fi dezvăluită în toată urâțenia ei – iar violența, decrepită, se va prăbuși.

De aceea prieteni, cred că suntem capabili de a ajuta lumea în momentul ei prielnic. Nu prin a ne scuza că nu posedăm arme și nu prin a ceda unei vieți frivole – ci prin a merge la război!

Proverbele despre adevăr sunt îndrăgite în rusă. Ele oferă o expresie fermă și uneori izbitoare a crudei dar nu neînsemnatei experiențe naționale:

UN SINGUR CUVÂNT DE ADEVĂR VA CÂNTARI MAI MULT DECÂT ÎNTREAGA LUME.

Iar aici, într-o fantezie imaginară, o breșă a principiului de conservare a masei și energiei îmi bazez atât activitatea personală cât și apelul meu către scriitorii întregii lumi.

[1] Livrată doar Academiei Elveţiene şi inu ţ inută de fapt ca o prelegere.